

Zanimiva zgodovina slovenske astronomije (12.-21. stol.)

Torkovemu večeru, dne 13. 5. 2008, v Radovljici – na rob

(Posebej napisano 13. 5.2008 okoli polnoči za Knjižnico A. T. Linhartaradovljica)

Bilo nas je sicer bolj malo, a to ni pomembno. Pomembno je srce. Prišli so tisti, ki jih je ta tematika zares zanimala. In bilo je kaj slišati. Tudi o nekaterih Radovljičanih. Meni je bilo v tej družbi zelo prijetno. Mislim, da se bomo še srečali. Po zaključku smo si ogledali še lepo spomladansko večerno nebo, ki nas ni razočaralo, ampak prav obratno, za vztrajnost nas je nagradilo s krasnim in jasnim pogledom na preostanke zimskih ozvezdij in glavne nebesne znanilce spomladi: Arkturja, Spiko in Regula skupaj s planetoma Marsom in Saturnom. Na splošno in v pogovoru z g. Rudijem Zamanom, direktorjem založbe Didakta, sem sicer res predstavil nekaj najpomembnejših slovenskih astronomov preteklega tisočletja, vendar pa se mi zdi, da sem se premalo zadržal (vedno zmanjkuje časa) pri gorenjskih predstavnikih, ki so in še delujejo v tej kraljevski in plemeniti veji znanosti. Predvsem in najprej pa naj zapišem tri reči o naši astronomiji:

1. Slovenska zgodovina astronomije je lepa, bogata, zanimiva, ...; srečni in ponosni smo lahko nad tem, kar so ustvarili in nam zapustili naši predniki. Še bo dela za raziskovalce.
2. Gorenjci smo v tej zgodbi oz. zgodovini zelo zastopani (ok. 20), čeprav smo nagnjeni bolj k praktičnim vejam znanosti oz. opravičilo (konkretnost); večinoma smo sicer obdani z visokimi gorami (razen pri Didakti v Radovljici in na Zlatem polju pri Kranju, kjer zdaj stanujem – šala) in ni videti veliko zvezd, zato morda na astronomijo radi včasih malo pozabljamo (sebe izključujem).
3. Za najpomembnejšega gorenjskega astronoma lahko proglasimo Mengšana, jezuita barona Ferdinanda Avguščina Hallersteina, saj menda Mengeš še vedno leži na Gorenjskem, razen če v DZ niso pravkar sprejeli kake nove pokrajinske ureditve.

Zdaj pa še o naših vrlih gorenjskih astronomih. Tu ne smem pretiravati (čeprav bi rad) in vleči harmonike na vse pretege široko. Omenil jih bom nekaj, tiste ta prave (teh je zelo malo) in tiste priučene (amaterje, ki jih je znatno več). Razvrstil jih bom kronološko. Med njimi ne bom delal razlik. Le naštel jih bom. Sami pa lahko o njih še kje kaj pobrsirate in preberete ter si o marsikom ustvarite svoje mnenje. Ker pišem na pamet in pozno ponoči, lahko tudi kaj pozabim oz. spregledam. Naj mi bo opravičeno oz. odpuščeno.

Preteklost

1. Najstarejši znani gorenjski astronom naj bi bil **Janez Jakob Olben** (1643–1725), rojen v Kranju, duhovnik, ki je pozneje odšel k avguštincem, da se je lahko nemoteno ukvarjal z astronomijo.
2. Tudi jezuit **Janez Krsnik Prešeren** iz Poljč (1677–1737), ne tisti enako imenovan iz Hraš, ki je bil predsednik operozov, je nekaj pisaril o astronomiji v povezavi z astrologijo.
3. Frančiškanski teolog **Gotfrid Pfeiffer** (1707–1775/80) iz Radovljice je kot sholastik precej pisal o zvezdah, Rimski cesti in mrkih. Bil je tako dober, da so ga medse za profesorja povabili celo jezuiti, ki so takrat imeli skoraj vso znanost v svojih rokah.
4. Jezuit **Ferdinand Avguštin Haller pl. Hallerstein** (1703–1774) je deloval kot poklicni astronom na Kitajskem in bil kot vodja pekinškega observatorija poznan po vsem svetu. Je največji kranjski astronom, če že ne slovenski. O njem sem pred kratkim napisal knjižico, ki bo izšla še ta mesec, predstavitev knjižice pa bo v Mengšu.
5. **Ivan Sušnik** iz Škofje Loke (u. 1942 v Ljubljani), sicer kanonik in na koncu življenja celo prelat, je pri pouku fizike uporabljal daljnogled.

6. Fizik **Simon Šubic** iz Poljanske doline je v drugi polovici 19. stol. napisal marsikak članek z astronomsko vsebino.
7. Na Bledu rojeni matematik **Josip Plemelj** se je konec 19. stol. ukvarjal s teorijo gibanja kometov. O njem in njegovem delu smo se pogovarjali pred dvema letoma v knjižnici na Bledu. Poglejte spletno stran Knjižnice A.T.L. Radovljica.
8. V Radovljico oz. natančneje na Lancovo (5) je pogosto prihajal fizik **Anton Peterlin**, katerega 100 letnico rojstva slavimo letos. Bil je zelo pomemben za začetni razvoj slovenske astronomije na Univerzi v Ljubljani. Tudi o njem bo letos izšla knjižica. Predstavili bi jo lahko v Knjižnici A.T.L. Radovljica, če bi se s tem strinjali uradni predstavniki te »hiše«.
9. Na Gimnaziji Jesenice je po osvoboditvi nekaj let poučeval matematiko in fiziko **Silvo Breskvar**, znan popularizator astronomije. V 2. razredu gimnazije je učil fiziko tudi mene. Pozneje sem bil večkrat pri njem na domu v Ljubljani in sva se pogovarjala o marsičem v astronomiji.
10. **France Pretnar** iz Radovljice je sestavljal daljnoglede.
11. Ravnatelj OŠ **Egon Mihelič** iz Bohinjske Bistrice je bil znan opazovalec zvezd in astronomskih pojavov. Z njim sem se dolga leta dopisoval.
12. Na Jesenicah je svoj čas živel neki **Hafnar**, ki je kukal v nebo. Spominjam se, da je prebival v neki hiši pri starem Čufarjevem kopališču. Imeli so ga za čudaka. V samozaložbi je celo napisal neko knjižico. Kot otrok sem jo imel v roki, potem pa sem jo izgubil. Bil je geocentrik. Ni preveč razumel astronomije. Naj kdo pobrska po tej knjižici in mi sporoči.

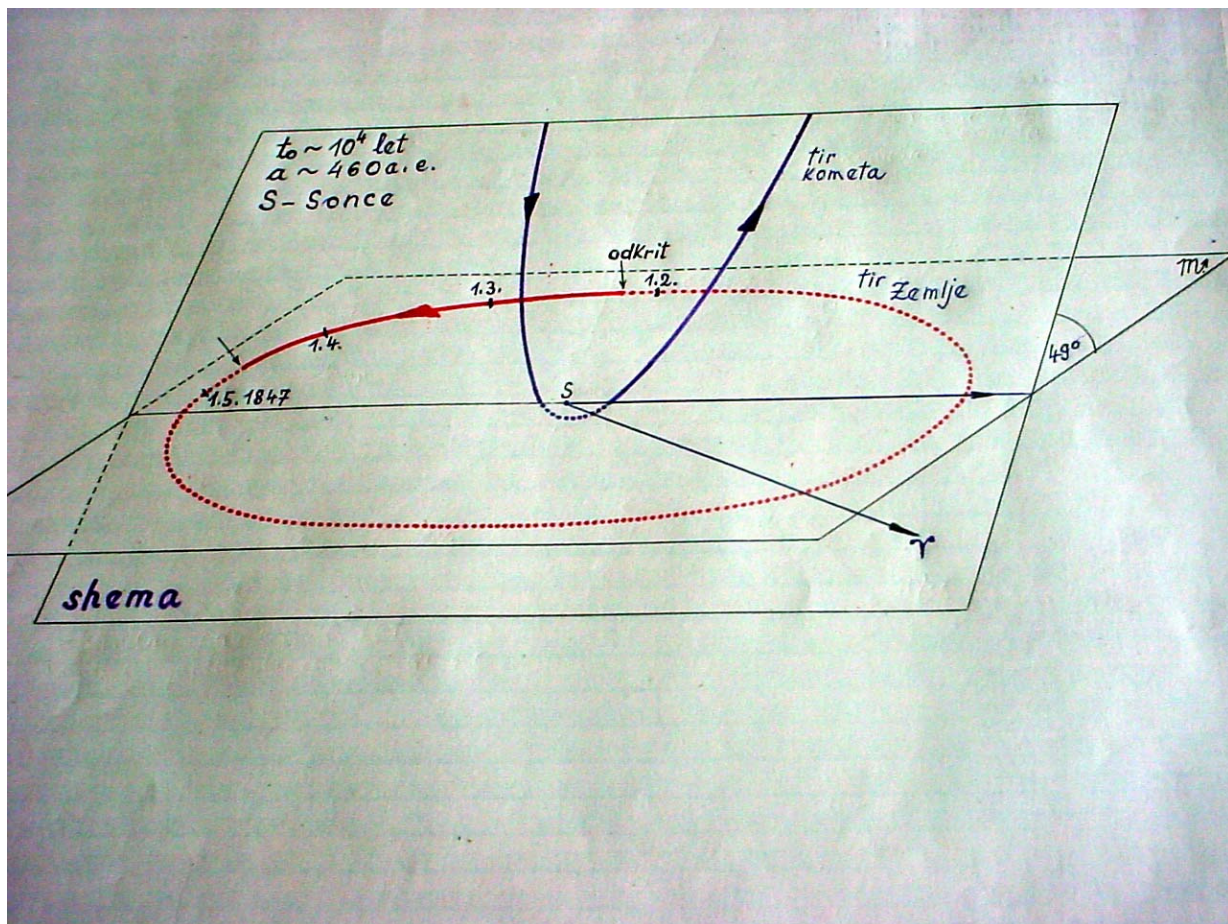
Sedanjest

1. Prvi učbenik astronomije za gimnazije (po osvoboditvi) je kot soavtor skupaj z menoj napisal gimnazijski profesor v Kranju, **France Avsec**. Dijakom je večkrat pokazal nebesne pojave.
2. V Kranju zdaj že nekaj časa delujeta tudi zakonca **Stana in Majo Prosen**, ki sta skupaj napisala kar precej del o astronomiji, od mitov in učbenikov do resnih strokovnih knjig na visokem nivoju.
3. V Medvodah živi **Mirjam Galičič**, doktorica astronomskih ved, zagotovo največji talent naše današnje astronomije, a se je raje umaknila v drugo službo. Velika škoda.
4. **Tone Špenko in Rok Palčič** iz Kamnika strastno opazujeta zvezdno nebo iz Observatorija Rezman.
5. **Majda Vehovec**, ravnateljica OŠ Šenčur, je pred kratkim z menom zelo uspešno delovala kot soavtorica pri pisanju učbenika astronomije za OŠ.

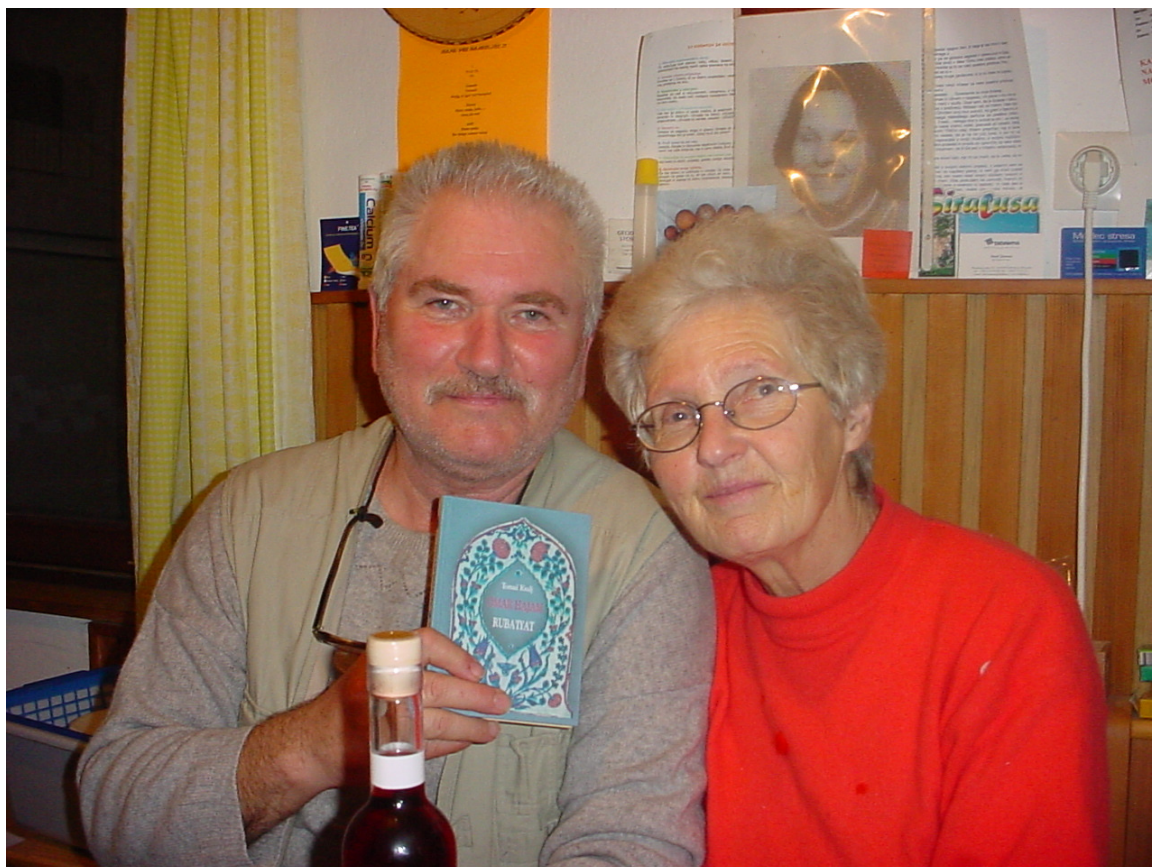
Še bi lahko našteval. Naj povem, da imajo na marsikateri osnovni šoli na Gorenjskem astronomski krožek, da je na Jesenicah Astronomsko društvo NOVA (vodi ga Goran Ilič), v Kamniku pa Astronomsko društvo Komet in da je tudi med ljudmi veliko ljubiteljev astronomije, ki radi opazujejo zvezdno nebo in pojave na njem. Tudi vaš Jure Sinobad se je svoje dni zelo zanimal za astronomije. Z raziskovalno nalogo o gibanju umetnih satelitov je celo tekmoval iz astronomije pri Gibanju Znanost mladini. Takrat sem bil predsednik ocenjevalne komisije za astronomijo in Jure je dobil odlično oceno.

Trdno verujem, da se še kdaj vidimo in se še kaj pogovorimo o zvezdah. Za danes oz. za to noč pa naj jih bo dovolj. Lepo zvezdno nebo želim. To noč je res prekrasno. Vendar jaz zdajle ne grem ven, da si jih ogledam in občudujem, saj skoraj že spim.

Pozdrav,
Marijan Prosen – Majo

Tir kometa, s katerim se je ukvarjal J. Plemelj.

Zakonca Prosen nekaj praznujeta.

Takole sem v Šenčurju leta 2005 z zvezdno marelo odprl razstavo svojih del. Prisotni so bili zelo presenečeni.

Avtorja osnovnošolskega astronomskega učbenika *Od Zemlje do Sonca* (2005): ravnateljica OŠ Šenčur, Majda Vehovec, in Majo Prosen ob daljnogledu, s katerim smo z učenci opazovali navidezni prehod Venere čez Sončev disk leta 2004.

"Venera na Sončevem disku" ob njenem prehodu čez Sonce leta 2004.

Remčeva hiša na Lancovem št. 5, kamor je k svoji polsestri pogosto prihajal na poletne počitnice prof. Anton Peterlin. Od tod se je odpravljajal na svoje gorske pohode, od katerih mu je bil najljubši tisti na Triglav. Foto: Vojko Pšenica